

'Muziek in de kerk'

Meer over jongeren, muziek en geloof en Top2000-diensten, met YouTube-links: praktijkartikel van ds. Jaap van den Akker

Popmuziek, jongeren en geloof

"Misschien wel de belangrijkste weg die alle jongeren bewandelen, op zoek naar hun identiteit, en naar iets wat 'vonkt' – allemaal oerreligieuze zaken – is die van de popmuziek. Ik zou de stelling wel aandurven dat de hedendaagse, ook Nederlandstalige muziek, op dit moment de 'religie voor jongeren' is."

www.kuleuven.be/thomas/page/zin-in-pop

Een uitdagende stelling. Hedendaagse muziek als religie voor jongeren, dat gaat misschien wat ver, maar het eerste deel van de stelling hierboven, dat voor veel jongeren popmuziek een belangrijke functie vervult in hun zoektocht naar hun eigen identiteit, onderschrijf ik wel en daar gaat dit artikel over.

Levensgevoel

Veel jongeren leven met popmuziek. De hele dag staat de muziek aan. Tegenwoordig meestal geen Radio 3, eerder Skyradio en Radio 538, of nog liever een eigen *playlist* via YouTube, iTunes of Spotify. Muziek speelt een belangrijke rol in hun leven: als uitlaatklep van hun emoties, ter ontspanning en verstrooiing, maar ook omdat zij hun gevoelens vertolkt zien in bepaalde songs. De popmuziek gaat verrassend vaak over zeer fundamentele vragen waar jongeren mee worstelen: liefde, geluk, leven en ook angst, wanhoop en dood.

Veelal luisteren ze in eerste instantie nauwelijks naar de muziek. Het staat aan als een van de vele vensters op hun laptop of tablet. De wereld komt binnen via WhatsApp, Snapchat en Instagram en tegelijkertijd schalt de muziek door de oortjes of de boxen. Ondertussen doen ze hun huiswerk. Toch is muziek hun leven. Het bepaalt levensstijl, vriendenkeuze en kleding.

In popmuziek gaat het om levensgevoel. Veel popnummers geven mensen rust en troost. Het moderne levensgevoel wordt verwoord en ervaren in popsongs. Daarnaast verschaft popmuziek mensen ook gewoon plezier: heerlijk luisteren naar muziek en lekker meezingen. Dat geldt voor jongeren en ouderen. Het verklaart het succes van de Top 2000-kerkdiensten die in vijf jaar tijd van een beperkt initiatief in Zoetermeer zijn uitgegroeid naar een landelijk fenomeen (zie publicaties in de media, zoals Fred Omvlee, 'Laat de Top 2000 in de kerk schallen' in *Trouw* 31 december 2014 of Steven Piek, 'Met John Lennon naar de kerk' in *Trouw* 28 december 2015).

De muziek raakt diepere lagen van je bewustzijn dan alleen plezier en verstrooiing. Muziek verbindt zich – vaak onbewust – met emoties: vreugdevolle of droevige gebeurtenissen. Muziek is een katalysator van gevoelens. Muziek raakt je eerst en dan ga je pas luisteren naar de tekst. Muziek klinkt bij een bruiloft of een begrafenis en daardoor verbind je een specifiek nummer met een emotie. Via de muziek worden diepere lagen van je zijn aangeboord. Er trilt iets mee vanbinnen, dat in gesprek niet zomaar te bereiken is.

Aanknopingspunt

'Wie jongeren wil benaderen met 'godsdienstige onderwerpen' probeer dat eens langs de weg van de rap, van Osdorp Posse, de stevige teksten van De Dijk en de meer zoetgevoelische ballades van Marco Borsato. [...] Je zult handen tekort komen om de bijbelse 'underground' van dat alles aan te reiken. Dat levert gespreksstof op tot diep in de volwassenheid.'

www.kuleuven.be/thomas/page/zin-in-pop/

Als je in gesprek wilt komen met jongeren over wat hen ten diepste bezighoudt en raakt, dan is muziek een ideale ingang. Je begint bij hun belevingswereld. Je toont interesse in hun voorkeuren. Je verdiept je in de cultuur van de jongeren. Zo kom je dichterbij elkaar. Natuurlijk zijn er (pop)liedjes die nauwelijks ergens over gaan. Het verrassende is dat die zelden worden ingebracht in een serieus gesprek. De jongeren weten dat en erkennen

dat. Bij het gebruik van popmuziek in de kerkelijke setting gaat het altijd ergens over. Als je jongeren vraagt om hun eigen muziek mee te nemen, dan blijkt die voldoende aanknopingspunten te bieden om een uur te vullen. Het gesprek gaat niet alleen over de muziek en de videoclip die erbij hoort, maar vooral over de inhoud. Over onzekerheid (over wie je bent en hoe je eruit ziet), over de toekomst, over liefde en relaties, over je identiteit, over wat je staande houdt en richting geeft en ook over waar je in gelooft en wat je inspireert.

Artiesten bij wie je in eerste instantie niet snel een diep persoonlijk gesprek zou verwachten, blijken voldoende materiaal te leveren om de diepte in te gaan. Artiesten naar wie tieners dagelijks luisteren zijn bijvoorbeeld: Justin Bieber ('Pray'), Lady Gaga ('Born this way'), Cold Play ('Fix you'), Pharrell Williams ('Freedom') of Hozier ('Take me to church').

Born this way

*'There's nothing wrong with loving who you are', she said:
'Cause He made you perfect, babe'
'So hold your head up, girl,
and you'll go far
Listen to me when I say'*

*I'm beautiful in my way
'Cause God makes no mistakes
I'm on the right track, baby,
I was born this way*

Lady Gaga

Van de gespreksleider vereist dat creativiteit en flexibiliteit. De inhoud moet je soms zoeken. Het begint altijd met de vraag: 'Waarom vind jij dit goede muziek, wat spreekt je erin aan?' Zo daag je de jongere uit om iets van zichzelf prijs te geven. De jongere moet nu zelf op zoek naar de inhoud van het nummer, of naar de beleving die de muziek voor hem of haar meebrengt. Daarna stel je de vraag: 'Weet je waar het over gaat?' Dat blijkt niet altijd het geval. 'Ik vind het gewoon mooi', is meestal het antwoord. 'Waarom dan? Heb je gehoord wat er in gezongen wordt? Weet je welke videoclip er bij hoort?' De andere deelnemers aan het gesprek zullen in deze fase inspringen. Het wordt een zoektocht naar de betekenis van het lied en naar de betekenis voor de luisteraar. Dat blijken vaak twee verschillende dingen te zijn.

Fix you

*When you try your best
but you don't succeed
When you get what you want
but not what you need
When you feel so tired
but you can't sleep
Stuck in reverse*

*When the tears come streaming
down your face
When you lose something
you can't replace
When you love someone
but it goes to waste
Could it be worse?*

*Lights will guide you home
And ignite your bones
And I will try to fix you*

Coldplay

Genoemde nummers blijken, soms tot verrassing van de jongeren, ergens over te gaan.

Justin Bieber zingt over de ongelijkheid in de wereld en of bidden daarbij helpt. Tegelijkertijd mag je daarbij de vraag stellen of de inhoud van zijn nummer 'Pray' ook strookt met zijn levenswijze.

Lady Gaga zingt of je kunt worden wat je wilt en of je kunt zijn wie je bent. Gaga doet dat zelf met overgave: zichzelf zijn. 'Wat vind jij daarvan?'

De leidende zin in 'Fix you' van Coldplay is 'Lights will guide you'. Het is het antwoord op de vraag wat je overeind houdt als alles tegenzit.

De videoclip bij 'Freedom' van Pharrell Williams laat op vele manieren zien waarin je onvrij kunt zijn en hoe je je daaruit los kunt maken. Een mooie opstap naar de vraag of geloof bevrijdt of juist beperkt.

Een tijdje geleden stelde een jongere voor om het nummer 'Take me to church' van Hozier te gebruiken in een kerkdienst. Een mooie titel, zou je denken, als uitnodiging om naar de kerk te gaan. Totdat we de videoclip bekeken en goed naar de tekst luisterden. Een schokkend en aangrijpend relaas van een homoseksuele jongen. Het leverde avonden gesprek op.

Door samen met jongeren naar muziek te luisteren, kan er iets van deze spirituele diepte tot hen doordringen. De muziek is dus altijd slechts een opstap tot gesprek. De inhoud van de muziek en de clip helpen daarbij en, zeker zo belangrijk, dat wat de muziek losmaakt bij de luisteraar brengt ook diepte in de uitwisseling.

De popmuziek is de kapstok, de muziek kan niet zomaar in een godsdienstig of kerkelijk kamp worden getrokken. Tenzij de muziek of de artiest uitgesproken christelijk is uiteraard, maar ook dat staat kritische beluistering en bevraging van de tekst niet in de weg.

Hemel valt

*Als de hemel valt, de hemel faalt
De druk op God wordt groter
en ze draagt het allemaal
Maar als de hemel valt, zullen we het
samen moeten dragen,
en kunnen zij en Allah samen even weg*

Typhoon

Uiting van religiositeit

Opvallend vaak geeft popmuziek direct of indirect uiting aan religiositeit. De expertise van de gespreksleider is vervolgens nodig om te wijzen op de religieuze verwijzingen en zo diepgang in het gesprek te brengen. De gespreksleider moet de expertise hebben om de parallellen, of juist tegenstemmen in het geloof en uit de Bijbel te laten klinken. 'Wat zegt de Bijbel over liefde, en waar vinden we dat? Welk verhaal in de Bijbel gaat over vrijheid en welke vrijheid is dat? Mag je volgens je geloof zijn wie je bent? Wat zegt de Bijbel over je geaardheid?'

Ook hier gaat die overgang verrassend makkelijk. In popmuziek is veel religieuze symboliek te vinden. U2 en Madonna zijn beroemde voorbeelden. Maar ook 'Mooi' en 'De bestemming' van volkszanger Marco Borsato blijken heel dicht bij bijbelse passages (respectievelijk Genesis 1 en Psalm 8) te liggen.

Veel muzikanten omschrijven hun artistieke bezigheid als een geestelijke zoektocht. In muziek zitten vaak woorden en symbolen verwerkt die verwijzen naar deze zoektocht. Songwriters doen verslag van hun worstelingen in de omgang met leven en dood en hun kritiek op de maatschappij of instituties. Ze drukken er soms ook hun zoektocht naar het transcendente in uit. Deze zoektocht gebeurt meestal niet vanuit een christelijke bewogenheid. Het is eerder een worstelen van mensen met een sociale context waarin ze staan, of met dingen die ze rondom zich zien gebeuren. De teksten zijn dan een illustratie van de zoektocht van de hedendaagse mens naar zingeving, zonder daarin normatief te zijn.

De bestemming

*Oh ik kan maar niet bevatten
waar en waarom ik hier ben
zoekend naar een antwoord
op een vraag die niemand kent
Oh ik wil dit spel best spelen
maar hoe moet dat
als ik niet weet wat het doel is
moet ik dan blind geloven
dat het zo z'n reden heeft.*

*Dat geen mens mij kan vertellen
waarom ik dit leven leef
en dat alles hier dus neerkomt
op vertrouwen
en dat ik net dat gevoel mis*

*Laat me zien
waar ik voor leef
laat me voelen
wat ik geef
één moment, zodat ik weet
dat alles niet voor niets is
dat alles niet voor niets is
geweest*

Marco Borsato

Mooi

*Hoe val je in slaap?
Hoe begint je dag?
Open je je ogen met een traan
of met een lach
en kijk je om je heen
en zie je dan de zon
Of zoek je achter alles
naar de schaduw op de grond*

*Leef je voor geluk?
Of sterf je van verdriet
En voelt dat als een keuze
of heb jij die keuze niet?
Het maakt niet echt iets uit
of dat de waarheid is of niet
Het is hoe jij het ziet*

Marco Borsato

Nooit kritiekloos

Zo kan popmuziek bij catechese of ander kerkelijk werk met tieners worden gebruikt om het gesprek te openen. Niet meer en niet minder. Het werkt ook met films (denk aan de *Hunger Games*-trilogie, de *Divergent*-trilogie, *Games of Thrones*, *Noah*, *Exodus: Gods and Kings* en *The Circle*), literatuur of games. De muziek die door de jongeren wordt ingebracht vormt de opstap naar het gesprek over geloof en leven. Deze methode werkt overigens ook bij andere leeftijdsgroepen.

De voorwaarde is dat de muziek niet kritiekloos wordt beluisterd en gehonoreerd. Het gesprek maakt het mogelijk om de inhoud van de tekst en de levensstijl van de artiest of het gebruik van religieuze symboliek kritisch te bevragen. Vaak komen de jongeren daar zelf mee: 'Wat vind je ervan en waar komt dit dan vandaan?'

Ik schuw daarbij geen enkele muziek. Als een jongere ergens mee komt, verdient dat de aandacht. Als je de jongere en zijn of haar belevingswereld serieus neemt, heb je naar mijn mening ook geen andere keuze.

Ik ken de grote aarzeling bij popmuziek in de reformatorische hoek, zoals Koos de Jong, initiator van en spreker tijdens popmuziekavonden, die formuleert: 'De videoclip en teksten waren vulgair, seksueel getint en ranzig. We hadden geen enkele moeite om aan te tonen dat muziek van Lady Gaga goddeloos is' (Evert Barten, 'Popmuziek misschien braver, maar minstens zo link', *Reformatorisch Dagblad*, 12 april 2016).

Dat kan zijn, maar het gaat mij om het gesprek dat er gevoerd wordt naar aanleiding van een clip of song. Dat gesprek is nooit kritiekloos. Dat gesprek leidt maar al te vaak tot een geloofsgesprek. Hier geldt dat we onderdeel uitmaken van een wereld, waarin deze uitingen voorkomen. We moeten leren ons daartoe te verhouden. Dat betekent niet dat je het uit de weg moet gaan, maar erover in gesprek gaat.

Op basisscholen is momenteel het nummer 'Ik ben een kind van de duivel' populair, van een rapper met de veelzeggende naam Jebroer. Het refrein luidt:

'Ik ben een kind van de duivel.

Mama, jij hoeft niet te huilen.

Feesten, alsof elke dag hier mijn laatste is,

hoop dat je deze draait op mijn begrafenis.

Gooi drank en drugs over mijn kist.'

Aanstootgevend? Ja. Spottend? Inderdaad! Jebroer zegt in *Metro* van 17 juni 2017: 'Ja, ik ben zwaar gelovig. In mezelf – haha.' Hij zingt dat zelfs in het nummer 'Engeltje'. In de clip ervan doet Jebroer of hij Jezus is. Als jongeren (en zelfs kinderen) deze muziek luisteren en soms zonder dat ze het door hebben (mee)zingen, dan is het onontkoombaar om dat ter sprake te brengen in een jongerenkring. 'Wat zing je eigenlijk? Wat betekent dat? Wat gebeurt er in de clip van 'Engeltje' en wat vind je daar van?' Dezelfde vragen, een nieuw gesprek.

Duiding

Werken met popmuziek in jongerengespreksgroepen stelt eisen aan de gespreksleider. De oude vorm van catechese: de wijzere (oudere) geeft door wat deze heeft geleerd aan de leerlingen (jongere), gaat niet meer op. De leefwereld en beleving van de jongeren staat centraal. Tegelijkertijd vindt er wel degelijk (geloofs)overdracht plaats. Het komt in het onderricht steeds meer aan op het jezelf inbrengen, terwijl je tegelijk de ander de kans geeft om te groeien aan jouw inbreng.

Het onderricht en de overdracht van kennis vindt plaats in het gesprek. De gespreksleider helpt de inbreng van de jongeren te duiden. Hij heeft niet de waarheid in pacht. Hij heeft wel achtergrondkennis om de ingebrachte muziek in een breder kader te zetten. Tegelijkertijd leert ook de gespreksleider. Hij leert door de ogen van jongeren kijken. Zijn eigen geloof wordt bevraagd. De gesprekken laten je niet onberoerd. Je hebt niet overal een antwoord op. Het zoeken naar duiding en houvast wordt zo een gezamenlijke zoektocht.

Jaap (drs. J.) van den Akker was predikant in de Protestantse Wijkgemeente Zoetermeer-Noord en sinds de zomer van 2018 in de Christus Triumfatorkerk in Den Haag. Hij startte vijf jaar geleden met Top 2000-kerkdiensten in Zoetermeer.

Tips bij het thema

YouTubelinks van enkele (besproken) songs

'De bestemming' van Marco Borsato

https://www.youtube.com/watch?v=YzmI5F_Yu1o

'Freedom' van Pharrel Williams

https://www.youtube.com/watch?v=LIY90IG_Fuw

'Engeltje' van Jebroer

<https://www.youtube.com/watch?v=1mbrXJRgLE>

'Hemel valt' van rapper Typhoon

<https://www.youtube.com/watch?v=nAjy8yZ6btw&list=RD-nAjy8yZ6btw>

Dit artikel over jongeren, geloof en popmuziek van de hand van ds. Jaap van den Akker verscheen in een themanummer 'Con Spirito – Geen geloof zonder muziek' van het kwartaaltijdschrift *Handelingen voor praktische theologie en religiewetenschap* (december 2017).

W www.handelingen.com